

PRIEKŠLĪGUMA REGULĒJUMS PRŪSIJAS VISPĀRĒJĀS ZEMES TIESĪBĀS UN AUSTRIJAS VISPĀRĒJĀ CIVILKODEKSĀ

REGULATION OF PRELIMINARY CONTRACT IN THE GENERAL STATE LAWS FOR THE PRUSSIAN STATES AND AUSTRIAN GENERAL CIVIL CODE

Germans Pavlovskis, *Mg. iur., LL.M.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants

Summary

The article provides a scientific insight into the regulation of the preliminary contract in the Natural Law codes – the General State Laws for the Prussian States and the General Civil Code of Austria, which both had a certain impact on the Codification of Baltic Private Law of 1864 – the predecessor of the current Civil Law. The author presents an insight into evolvement of the understanding of preliminary contract in Prussian and Austrian legal doctrine during the 19th century based on the positions articulated by legal scholars, highlighting common and distinctive characteristics.

Atslēgvārdi: priekšlīgums, Prūsijas Vispārējās zemes tiesības, Austrijas Vispārējais civilkodekss

Keywords: preliminary contract, the General State Laws for the Prussian States, the General Civil Code of Austria

Ievads

[1] Lai gan Baltijas provinču Vietējo civillikumu kopojums¹ (turpmāk – VCK) netika radīts dabisko tiesību laikmetā, tā saturu nevarēja neietekmēt dižas dabisko tiesību laikmetā tapušas privāttiesību kodifikācijas – 1794. gadā spēkā stājušās Prūsijas Vispārējās zemes tiesības² (turpmāk – ALR) un 1812. gadā spēkā stājušais Austrijas Vispārējais civilkodekss³ (turpmāk – ABGB), kas pieskaitāmi kodifikāciju laikmeta pirmajam vilnim.⁴

¹ Provinzialrecht der Ostseegouvernements. Dritter Theil. Privatrecht. Liv-, Est- und Curlaendisches Privatrecht. Zusammengestellt auf Befehl des Herrn und Kaisers Alexander II. St. Petersburg: In der Buchdruckerei der Zweiten Abteilung Seiner Kaiserlichen Majestät Eigener Kanzlei, 1864.

² Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten. Erster Theil. Zweyte Auflage. Berlin: in der Buchhandl. des kön. preuss. geh. Comerzien-Rathes Pauli, 1794.

³ Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie. I.-III. Theil. Wien: aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerey, 1811.

⁴ Lai gan privāttiesību kodifikācijas ir tikušas pieņemtas arī agrāk, piemēram, Bavārijā 1756. gadā pieņemtais *Codex Maximilianeus Bavaricus civilis*, šie atsevišķi privāttiesību kodificēšanas mēģinājumi ir

[1.1] Prūsijas ALR bija sevišķi liela ietekme uz Reinholda Samsona fon Himmelšernas (*Reinhold Johann Ludwig Samson von Himmelstierna*; 1778–1858) Baltijas provinču privāttiesību 1831./1839. gada kodifikācijas projektu⁵, jo Prūsijas privāttiesību attīstības ceļš bija salīdzināms ar to, kādu gājušas provinciālās tiesības. Savukārt Frīdrihs Georgs fon Bunge (*Friedrich Georg von Bunge*, 1802–1897), izstrādājot VCK, ir plaši izmantojis 1831./1839. gada projektu, kā arī līdztekus citiem avotiem ALR un tām veltīto juridisko literatūru.⁶

[1.2] Turpretī Austrijas ABGB ietvertu priekšlīguma regulējuma apskatu pamato apstākļi, ka, lai gan šis kodekss netika plaši izmantots VCK noteikumu izstrādāšanā,⁷ tomēr tas ir ievērojami ietekmējis 1863. gadā pieņemto Saksijas Civilkodeksu^{8,9}. Līdz ar to Vispārējām civilkodeksam var piemist netieša ietekme uz VCK normām, uz kuru saturu nepārvērtējamu iespaidu ir atstājis Saksijas Civilkodekss jeb tā 1860. gada projekts^{10,11}.

[1.3] Minētais pamato šī raksta mērķi izpētīt priekšlīguma¹² regulējumu ALR un ABGB normās, kā arī šiem kodeksiem veltītajā 19. gadsimta juridiskajā literatūrā, kas attiecīgi atklāj analizējamā tiesību institūta saturu un tā attīstību 19. gadsimta gaitā. Nepieciešams norādīt, ka Latvijas tiesību literatūrā šādā aspektā priekšlīgums kā tiesību institūts vēl nav aplūkots, savukārt ārvalstīs to gan no vēsturiskās, gan no salīdzinošās metodes perspektīvas savā promocijas darbā ir apskatījis Bodo Vabnics (*Bodo Wabnitz*, dz. 1934),¹³ kurš itin lakoniskajā Prūsijas tiesību priekšlīguma regulējuma apskatā ir sevišķi norādījis uz tā saistību ar Vācijas zemēs 17. un 18. gadsimtā valdošo dabisko tiesību skolu.¹⁴ Savukārt Austrijas tiesību priekšlīguma regulējumu,

uzskatāmi par izņēmumiem un no juridiskās tehnikas skatpunkta ievērojami atpaliek no ALR un ABGB, kā arī nav uzskatāmi par kodifikācijām šī vārda īstajā nozīmē, jo pieļauj vispārējo tiesību subsidiāru piemērošanu. Sk.: Caroni P. Kodifikation. In: Erler A., Kaufmann E. (Hrsg.), Stammler W. (Mitbegr.). Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. II. Band: Haustür – Lippe. Unter philolog. Mitarb. von Ruth Schmidt-Wiegand. 1. Auflage. Berlin: Erich Schmidt, 1978, Sp. 915–916.

⁵ Samson v. Himmelstiern R. J. L. Darstellung des bürgerlichen Rechts der Ostsee-Provinzen. I.–III. Buch, [1831].

⁶ Нольде А. Очерки по истории кодификации местных гражданских законов при графе Сперанском. Выпуск II. Кодификация местного права прибалтийских губерний. С.-Петербург: Сенатская типография, 1914, с. 145, 516, 521, 524.

⁷ Ibid., с. 521.

⁸ Das Bürgerliche Gesetzbuch für das Königreich Sachsen nebst der Publikationsverordnung vom 2. Januar 1863. Mit einem von Dr. Eduard Siebenhaar gefertigten, ausführlichen alphabetischen Wort- und Sachregister. Leipzig: Verlag der Roßberg'schen Buchhandlung, 1863.

⁹ Ahcin Chr. Zur Entstehung des bürgerlichen Gesetzbuchs für das Königreich Sachsen von 1863/1865. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1996, S. 238, 253–257.

¹⁰ Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuchs für das Königreich Sachsen. Nebst allgemeinen Motiven und Inhaltsverzeichnis. Dresden: Druck und Verlag der Königl. Hofbuchdruckerei von C. C. Meinhold & Söhne, 1860.

¹¹ Нольде А. 1914, с. 521–522, 524, 583–584, 612.

¹² Lai gan vācu termins “Vorvertrag”, no kura latviešu valodā ir atvasināts termins “priekšlīgums”, pirmo reizi *pactum de contrahendo* apzīmēšanai tika izmantots 1854. gadā profesora Heinriha Tēla (*Heinrich Thöl*, 1807–1884) darbā, šajā rakstā tas tiks izmantots arī attiecībā uz iepriekšējo laika posmu. Sk.: Thöl H. Das Handelsrecht. Erster Band. Dritte vermehrte Auflage. Göttingen: Verlag der Dieterichschen Buchhandlung, 1854, S. 263–264.

¹³ Wabnitz B. Der Vorvertrag in rechtsgeschichtlicher und rechtsvergleichender Betrachtung. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Rechte durch die Rechts- und Staatswissenschaftliche Fakultät der Westfälischen Wilhelms-Universität zu Münster. 1962.

¹⁴ Ibid., S. 53–54.

nenoliedzot tā neapšaubāmu saikni ar dabisko tiesību skolu, B. Vabnics ir apskatījis lielākoties no 20. gadsimta tiesību doktrīnas un tiesu prakses attīstības skatpunkta.¹⁵

1. Priekšlīgums Prūsijas Vispārējās zemes tiesībās

[2] Sniedzot ALR raksturojumu, mūsdienās tiek atzīmēti šai kodifikācijai raksturīgi no dabiskajām tiesībām atvasināti principi, tostarp rīcības brīvības un līgumu brīvības princips. Vienlaikus tiek īpaši izcelta šai kodifikācijai piemītošā no labestības principa izrietošā “sociālā seja”, ko citstarp apliecina tajā ietvertais apstākļu izmaiņu klauzulas regulējums.¹⁶ Tomēr ALR caurvijošs līgumu brīvības princips nav absolūts. Tā, piemēram, Prūsijas tiesību zinātnieks Kristiāns Frīdrihs Kohs (*Christian Friedrich Koch*, 1798–1872) ir norādījis uz diviem līguma noslēgšanas pienākuma nodibināšanas veidiem – kad šādu pienākumu uzliek likums un kad tas izriet no līdzēju vienošanās, proti, ir nodibināts privātautonomijas ceļā. Pirmajam veidam ir pieskaitāmi ugunsgrēku un lopu infekcijas slimību apdrošināšanas līgumi, līgumi, kas noslēgti par ekspropriējamu īpašumu, par nepieciešamā servitūta nodibināšanu u. c. Savukārt otrajam – gadījumi, kad kāds ar paša gribas izteikumu, piemēram, priekšlīgumu, uzņemas nākotnē noslēgt kādu noteiktu līgumu.¹⁷

[2.1] ALR ir atrodams tikai aizdevuma līguma priekšlīguma regulējums¹⁸, kas šai kodifikācijai raksturīgajā kazuistiskajā veidolā ietverts tās I daļas 11. nodaļas 654.–660. paragrāfā, 654. paragrāfā paredzot, ka gadījumā, “ja kāds ar spēkā esošu līgumu ir uzņēmies pienākumu dot citam aizdevumu, tad viņam ir pienākums izpildīt šo līgumu noteiktajā laikā ar apsolītās naudas summas izmaksu naudā vai vērtspapīros”. Līdz ar to vispirms ir nepieciešams noskaidrot citu līgumu veidu priekšlīgumu noslēgšanas pieļaujamību.

Atbilstoši K. F. Koha un Franca Fērstera (*Franz Förster*, 1819–1878) viedoklim priekšlīguma noslēgšana ir iespējama tikai attiecībā uz reāllīgumiem, un no tā izriet kreditora prasījuma tiesība par līguma izpildīšanu – lietas nodošanu. Savukārt gadījumā, ja šāds līgums ietver visas konsensuāllīguma būtiskās sastāvdaļas, tad tas ir pielīdzināms iecerētajam konsensuāllīgumam ar vēlāku izpildīšanas brīdi, bet, ja neietver, tad uzskatāms, ka līgums nemaz nav noslēgts. Vienlaikus priekšlīgums ir nošķirams, no vienas puses, no iepriekšējām sarunām jeb traktātiem, kas nevienu nesaista, jo tajās nav panākta vienošanās par visām līguma būtiskajām sastāvdaļām

¹⁵ Wabnitz B. Der Vorvertrag in rechtsgeschichtlicher und rechtsvergleichender Betrachtung. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Rechte durch die Rechts- und Staatswissenschaftliche Fakultät der Westfälischen Wilhelms-Universität zu Münster. 1962, S. 99–109.

¹⁶ Luig K. Das Privatrecht im “Allgemeinen Landrecht für die preußischen Staaten” von 1794. Archiv für civilistische Praxis, 1994, 194. Bd., H. 6, S. 528–530.

¹⁷ Koch Chr. Fr. Das Recht der Forderungen nach Gemeinem und nach Preußischem Rechte, mit Rücksicht auf neuere Gesetzgebungen, historisch-dogmatisch dargestellt. Dritter und letzter Band. Breslau: bei Georg Philipp Aderholz, 1843, S. 195–196.

¹⁸ Pretēji VCK regulējumam, kas līdzās aizdevuma līguma priekšlīgumam (3642. pants) regulē arī glabājuma līguma priekšlīgumu (3778. pants), mantojuma līguma priekšlīgumu (2482. panta otrais teikums), ķīlas līguma priekšlīgumu (1384. pants), saderināšanos kā laulības priekšlīgumu (attiecībā uz saderināšanās atcelšanas sekām: 129.–131. un 3706. pants), kā arī satur vispārējo uz visiem līgumu veidiem kā *lex generalis* attiecināmo priekšlīguma regulējumu (3140. pants).

vai līdzēji ir paturējuši sev tiesības vienoties par kādu no blakus noteikumiem¹⁹, un, no otras puses, no punktācijām, kas ir līdzēju parakstīts līguma projekts, kurš satur līguma būtiskās sastāvdaļas un blakus noteikumus un kam atbilstoši ALR I daļas 5. nodaļas 120. paragrāfam²⁰ ir līguma spēks.²¹

Pret šādu konsensuāllīgumu priekšlīgumu esību noraidošu nostāju tika izteikti uz līgumu brīvības principu balstīti iebildumi.²² Tā 19. gadsimta otrajā pusē Heinrihs Dernburgs (*Heinrich Dernburg*, 1829–1907) līdzās reāllīgumu priekšlīgumiem ir norādījis uz priekšlīgumu skripturveidīgiem papīriem (piemēram, vekselim) un priekšlīgumu konsensuāllīgumiem, piemēram, pirkuma līgumam, noslēgšanas iespējām, ja vien tie saturiski atšķiras no iecerētā galvenā līguma.²³ Arī F. Fērstera darba turpinātājs Makss Ernsts Eccius (*Max Ernst Eccius*, 1835–1918) norāda uz konsensuāllīgumu priekšlīgumu noslēgšanas iespējamību gadījumā, kad, piemēram, pirkuma līguma priekšlīgums saista tikai vienu no līdzējiem, nevis abus, kā tas būtu divpusējā pirkuma līgumā.²⁴ Tādējādi secināms, ka 19. gadsimta otrajā pusē par valdošu ir kļuvis viedoklis, saskaņā ar kuru Prūsijas tiesībās tika atzīti kā reāllīgumu, tā arī konsensuāllīgumu priekšlīgumi ar nosacījumu, ka tie saturiski atšķiras no noslēdzamā konsensuāllīguma.

[2.2] Atgriežoties pie aizdevuma līguma priekšlīguma, atzīmējams, ka tas var būt kā vienpusējs, tā arī divpusējs līgums. Tā, piemēram, ALR I daļas 11. nodaļas 655. paragrāfs noteic, ka gadījumā, “ja viņš [apsolitājs] to neizdara [nedod aizdevumu], otrā puse ir tiesīga celt prasību par līguma izpildīšanu vai arī tiesīga no tā atkāpties, atsaukt jau izsniegto instrumentu [parādzīmi] un pieprasīt atlīdzību par zaudējumiem, kas radušies [līguma] neizpildīšanas dēļ”. Savukārt 658. paragrāfs paredz, ka “aizņēmējam, kurš lūdzis aizdevumu, ir pienākums pieņemt rakstiski apsolīto summu”. Atbilstoši 659. paragrāfam, “ja viņš atsakās to darīt, viņam ir jāatlīdzina otrajai pusei zaudējumi”, kuru apmērs nosakāms pēc 660. paragrāfa, kas noteic, ka, “ja nav iespējams pierādīt lielāku summu, šī atlīdzība nosakāma, pamatojoties uz pusei attiecīgajā vietā parastajiem procentiem par konkrēto kapitālu”.

Attiecībā uz visiem priekšlīgumu veidiem vispārīgi tika atzīts, ka kreditoram no priekšlīguma izriet kā prasījuma tiesība par nākotnes līguma noslēgšanu, tā arī tiesība prasīt radušos zaudējumu atlīdzināšanu. Savukārt aizdevuma līguma priekšlīguma noslēgšanas gadījumā apsoliņuma saņēmējam ir prasījuma tiesība par līguma izpildīšanu, aizdevuma došanu un/vai zaudējumu atlīdzināšanu, turklāt attiecībā uz

¹⁹ Arī atbilstoši VCK 3133. panta pirmajam teikumam gadījumā, ja līdzēji ir paturējuši sev tiesības vienoties par līguma blakus noteikumiem, tad šāda līdzēju vienošanās, pat ja viņi ir vienojušies par darījuma būtiskajām sastāvdaļām, uzskatāma par iepriekšējam sarunām jeb apspliedi.

²⁰ Sal. ar VCK 3034. pantu.

²¹ Koch Chr. Fr. Das Recht der Forderungen nach Gemeinem und nach Preussischem Rechte, mit Rücksicht auf neuere Gesetzgebungen, historisch-dogmatisch dargestellt. Zweiter Band. Breslau: bei Georg Philipp Aderholz, 1840, S. 55–61; Förster Fr. Theorie und Praxis des heutigen gemeinen preussischen Privatrechts auf der Grundlage des gemeinen deutschen Rechts. I. Band. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1865, S. 418, 439.

²² Luig K. 1994, S. 528; Bornemann W. Von Rechtsgeschäften überhaupt und von Verträgen insbesondere, nach Preussischem Rechte. Berlin: Im Verlage bei T. H. Riemann, 1825, S. 301.

²³ Dernburg H. Lehrbuch des Preussischen Privatrechts. Zweiter Band. Halle: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses, 1878, S. 96, Anm. 5.

²⁴ Förster Fr. (Begr.), Eccius M. E. (Bearb.). Preussisches Privatrecht. I. Band. Siebente Auflage. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1896, S. 444–445.

zaudējumu atlīdzināšanu pat tad, ja viņš atbilstoši I daļas 11. nodaļas 655. paragrāfam priekšlīguma izpildīšanas nokavējuma dēļ ir izlietojis atkāpšanās tiesību.²⁵

Kā minēts, saskaņā ar 658. paragrāfu aizņēmējam ir pienākums pieņemt aizdevumu, ja priekšlīgums neatkarīgi no aizdevuma summas apmēra noslēgts rakstiski^{26, 27} bet, ja viņš to neizdara, atlīdzināt zaudējumus.²⁸ Tādējādi, ja aizņēmējs atsakās pieņemt aizdevumu, aizdevuma apsolītājs var prasīt vienīgi zaudējumu atlīdzību. Ja nav iespējams pierādīt lielāku zaudējumu summu, zaudējumu atlīdzība tiek prezumēta sešu mēnešu parasto procentu no attiecīgā kapitāla apmērā, turklāt pat tad, ja līdzēji ir vienojušies par bezatlīdzības aizdevumu.²⁹ Tomēr atbilstoši H. Dernburga viedoklim nav viennozīmīgi vērtējams, vai, neraugoties uz 660. paragrāfa formulējumu, pret šādu prasību tomēr nevarētu tikt celti iebildumi gadījumā, kad aizdevuma apsolītājam nav radušies zaudējumi vai tie ir radušies mazākā apmērā.³⁰

[2.3] Visbeidzot norādāms, ka pret apsolījuma saņēmēja prasību parādnieks atbilstoši I daļas 11. nodaļas 656.–657. paragrāfa³¹ noteikumiem var aizstāvēties ar izmaiņūšos apstākļu ierunu, kas minēto paragrāfu kontekstā ir vispārīgā noteikuma, kas iekļauts ALR I daļas 5. nodaļas 377.–384. paragrāfā un kas attiecināms arī uz citiem līgumiem, proti, arī priekšlīgumiem, izpausme.³²

2. Priekšlīgums Austrijas Vispārējā civilt kodeksā

[3.1] ABGB regulētais priekšlīgums, atšķirībā no ALR, nav saistīts ar noteiktu līguma veidu, bet ir iekļauts vispārīgajā 17. nodaļā “Vispārīgi par līgumiem un tiesiskiem darījumiem”, 936. paragrāfā³³ nosakot, ka “vienošanās noslēgt līgumu nākotnē ir saistoša tikai tad, ja ir noteikts gan līguma noslēgšanas termiņš, gan būtiskas līguma daļas un ja starplaikā apstākļi nav mainījušies tā, ka ar to tiek izjaukts skaidri noteiktais vai no apstākļiem izrietošais mērķis vai tiek zaudēta vienas vai otras puses

²⁵ Koch Chr. Fr. 1843, S. 195–196; Dernburg H. 1878, S. 97, 444.

²⁶ Līgumiem virs 50 dālderiem rakstiska forma ir obligāta saskaņā ar ALR I daļas 5. nodaļas 131.–133. paragrāfa noteikumiem.

²⁷ Bieltz G. A. Praktischer Kommentar zum allgemeinen Landrecht für die preußischen Staaten. Zweyter Band. Erfurt: in der Keyerschen Buchhandlung, 1824, S. 613; Dernburg H. 1878, S. 444.

Pēc Vilhelma Bornemana (*Wilhelm Bornemann*, 1798–1864) viedokļa, pienākums pieņemt aizdevumu attiecībā uz aizdevuma līguma priekšlīgumiem, kuru summa nepārsniedz 50 dālderus, rodas arī tad, ja nav ievērota rakstiskas formas prasība. Sk.: Bornemann W. Systematische Darstellung des Preußischen Civilrechts mit Benutzung der Materialien des Allgemeinen Landrechts. Dritter Band, enthaltend den speciellen Theil des Obligationen-Rechts. Zweite vermehrte und verbesserte Ausgabe. Berlin: Jonas Verlagsbuchhandlung, 1843, S. 141–143.

²⁸ Förster Fr. (Begr.), Eccius M. E. (Bearb.). Preußisches Privatrecht. II. Band. Siebente Auflage. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 1896, S. 244.

²⁹ Bornemann W. 1843, S. 143.

³⁰ Dernburg H. 1878, S. 445.

³¹ ALR I daļas 11. nodaļas 656. paragrāfs noteic, ka “aizdevuma apsolītājs pret šādu prasību var aizstāvēties galvenokārt ar ierunu par apstākļu izmaiņām (5. nodaļas 360. un turpm. paragrāfi). Savukārt saskaņā ar 657. paragrāfu tas jo īpaši attiecas uz gadījumiem, kad pēc apsolījuma došanas ir notikušas izmaiņas aizņēmēja personiskajos vai finansiālajos apstākļos, kuru dēļ ir samazinājies personiskais vai liettiesiskais nodrošinājums, uz kuru aizdevējs paļāvās, dodot apsolījumu”.

³² Dernburg H. 1878, S. 97.

³³ Pretēji VCK, kur līdzās vispārējam priekšlīguma regulējumam 3140. pantā ir atrodams arī atsevišķu līgumu veidu priekšlīgumu regulējums.

uzticība. Šādu solījumu izpilde parasti ir prasāma, vēlākais, viena gada laikā pēc noteiktā termiņa; pretējā gadījumā tiesība uzskatāma par izbeigušos”.

[3.2] Francs fon Ceillers (*Franz von Zeiller*, 1751–1828), viens no ABGB sastādītājiem, kura viedoklim vēlāk pievienojās arī Francs Ksavjē Nippels (*Franz Xaver Nippel*, 1787–1862)³⁴, ir norādījis, ka, pirmkārt, izteikumi par nodomu nākotnē noslēgt līgumu bieži vien tiek izdarīti joka vai neapdomības dēļ, vai arī tie, pretēji ABGB 869. paragrāfa pirmajam teikumam, ir tik neskaidri, ka nevar radīt saistību. Līdz ar to šādi izteikumi bieži vien apliecina ne vairāk kā nodoma esību. Tomēr vienošanās par līguma noslēgšanu nākotnē (it īpaši reāllīgumu gadījumā) nereti ir nepieciešama, lai nodrošinātu līdzēju tiesisku stāvokli un sasniegtu noteiktus mērķus; piemēram, sniedzot nodrošinājumu tam, ka apsolutājs aizdos naudu (aizdevuma līgums), lai apsoliņuma saņēmējs varētu izpildīt kādu citu saistību, kurai tuvojas izpildes termiņš, vai patapinās ratus ceļojumam (patapinājuma līgums), vai prombūtnes laikā uzglabās vērtslīetas (glabājuma līgums) utt.³⁵

Otrkārt, lai priekšlīgums būtu saistošs, ir skaidri vai klusējot jānosaka gan nākotnes līguma noslēgšanas termiņš, kas ir priekšlīguma būtiskā sastāvdaļa, gan tā būtiskie elementi, piemēram, aizdevuma summa vai patapinājuma vai glabājuma priekšmets. Gadījumā, ja ar pirkuma līguma priekšlīgumu lietas cena noteikta klusējot, tad ar to saprotama tirgus cenu vienošanās noslēgšanas brīdī, bet algotu pakalpojumu gadījumā – parastā atlīdzība par noteiktu darbu. Treškārt, laika posmā no priekšlīguma noslēgšanas līdz galvenā līguma noslēgšanai nedrīkst būtiski pārgrozīties apstākļi, kas savukārt pamato līguma mērķa vai savstarpējās uzticēšanās zudumu. Jo, lai gan apstākļu izmaiņas nepiešķir tiesību atkāpties no jau noslēgtā līguma, nevar pamatoti uzskatīt, ka kāds, apzinoties, ka apstākļi ir mainījušies, vēlētos uzņemties līguma noslēgšanas saistību, piemēram, ja izvēlētais darbinieks līguma noslēgšanas brīdī smagi saslimst vai saimnieks negadījuma dēļ nevar pieņemt darbinieku darbā, vai ja nākotnes aizņēmējs nonāk maksātnespējā u. tml. Ceturtkārt, ja nav noteikts īsāks termiņš, tiesība prasīt priekšlīguma izpildi izbeidzas ne vēlāk kā viena gada laikā, jo ilgākā laika posmā apstākļi parasti ievērojami pārgrozās. Priekšlīguma tiesiskās sekas ir tādas, ka kreditors var prasīt formāla ar blakus noteikumiem papildinātā līguma noslēgšanu, kā arī rakstiska akta izdošanu, ja līdzēji par to ir vienojušies, vai reāllīgumu gadījumā – lietas nodošanu. Tāpat kreditors ir tiesīgs prasīt zaudējumu atlīdzināšanu, ja tādi ir radušies, savukārt no priekšlīguma izrietošās saistības izpildes nodrošināšanai atbilstoši ABGB 909. un 1336. paragrāfam var paredzēt atkāpšanās naudas vai līgumsoda samaksas pienākumu, izņemot saderināšanos.³⁶

F. K. Nippels papildus ir vērsis uzmanību uz priekšlīguma un galvenā līguma nošķiršanas nepieciešamību. Proti, ja priekšlīgums ir vērst uz reāllīguma noslēgšanu, tad to nošķirums ir acīmredzams – ar priekšlīgumu nenotiek rīcība ar lietām. Savukārt nošķiršana no konsensuāllīguma tiek veikta, balstoties uz kritēriju, vai līdzēji ir paturējuši sev tiesības vienoties par atsevišķiem līguma blakus noteikumiem, – ja

³⁴ Nippel Fr. X. Erläuterung des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuchs für die gesammten deutschen Länder der österreichischen Monarchie, mit besonderer Berücksichtigung des practischen Bedürfnisses. Sechster Band. Grätz: Im Verlage bey Damian und Sorge, 1833, S. 204.

³⁵ Zeiller Fr. Edler von. Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie. Dritter Band. Erste Abtheilung. Wien, Triest: In Geistingers Verlagshandlung, 1812, S. 148–149.

³⁶ Ibid., S. 149–150; Nippel Fr. X. 1833, S. 204.

ir, tad līgums uzskatāms par priekšlīgumu³⁷, savukārt, ja nav, tad par konsensuāllīgumu. Ja līdzēji ir paturējuši sev šādas tiesības, bet nevar vienoties par līguma blakus noteikumiem, tad tie ir nosakāmi atbilstoši likuma attiecīgā līguma veida dabisko sastāvdaļu regulējumam. Savukārt, ja šāda regulējuma nav, tad tos var noteikt pats apsolītājs, proti, parādnieks, ar nosacījumu, ka to izpilde apsolījuma saņēmējam ir iespējama un tie nav uzskatāmi par “neparastiem”.³⁸ Tāpat par priekšlīgumu nav uzskatāms rakstisks līguma projekts, ja līdzēji ir vienojušies par līguma noslēgšanu rakstiskā formā. Šāds projekts, ja tajā ir iekļautas līguma būtiskās sastāvdaļas atbilstoši ABGB 885. paragrāfam³⁹, ir uzskatāms par punktācijām, kas spēka ziņā ir pielīdzināmas galvenajam līgumam.⁴⁰

Šādu priekšlīguma izpratni apstiprina arī profesors Jozefs Vinivarters (*Joseph Winiwarter*, 1780–1848), kurš attiecībā uz konsensuāllīgumu priekšlīgumiem saistībā ar būtisku sastāvdaļu noteikšanu kā piemēru min īres līguma priekšlīgumu, ar kuru dzīvokli ieinteresētais un nama īpašnieks vienojas par pirmā atbrīvotā dzīvokļa izīrēšanu par iepriekš noteiktu īres maksu. Šādu vienošanos nevar uzskatīt par īres līgumu, jo tajā nav individualizēta īres līguma objekta, dzīvokļa, bet vienošanās sniedz īrniekam nodrošinājumu, ka pirmais atbrīvotais dzīvoklis tiks nodots viņam. Tomēr attiecībā uz līguma blakus noteikumu noteikšanu J. Vinivarters atkāpjas no F. K. Nippela norādītā, secinot, ka gadījumā, ja līdzēji par tiem nevar vienoties, tad prasītājam ir tiesības lūgt, lai tos nosaka tiesnesis saskaņā ar taisnīgumu pēc analogijas ar 904. paragrāfu^{41,42}

[3.3] Arī pandektu tiesības, sniedzot ABGB 936. paragrāfa raksturojumu, seko dabiskajās tiesībās nodibinātajām tradīcijām, Moricam fon Štubenrauham (*Moritz von Stubenrauch*, 1811–1865) papildus konstatējot, ka kopumā likuma regulējums attiecībā pret priekšlīgumu noslēgšanu ir noraidošs, jo līdztekus vispārējām prasībām, kurām ir jāatbilst visiem līgumiem, priekšlīgumam ir izvirzītas papildu prasības: 1) vienošanās par nākotnes līguma noslēgšanas termiņu, kam nav piemērojams 904. paragrāfs; 2) noteikumi par apstākļu izmaiņām, kas piemērojami gadījumā, ja, piemēram, nākotnes aizņēmējs kļūst maksātnespējīgs vai tiek pasludināts par izšķērdēju vai ja ceļojums, kuram bija paredzēta ratu došana, tiek atcelts; 3) prekluzīvs viena gada termiņš prasības celšanai, kurš var tikt saīsināts, bet ne pagarināts un kura tecējums sākas ar līdzēju galvenā līguma noslēgšanai noteiktā termiņa iestāšanos. Attiecībā uz priekšlīguma noslēgšanas sekām tiek norādīts, ka no tā izriet līdzēju prasījuma tiesība par norunātā līguma noslēgšanu, bet ne izpildišanu, ja vien tas

³⁷ Norādāms, ka atbilstoši ALR un VCK šāda līdzēju vienošanās būtu uzskatāma tikai par iepriekšējo apspriedi.

³⁸ Nippel Fr. X. 1833, S. 205, 207–208.

³⁹ ABGB 885. paragrāfs noteic: “Ja formāls akts vēl nav sastādīts, bet ir sastādīts galveno punktu pieraksts, ko puses ir parakstījušas, šāds pieraksts arī nosaka tiesības un pienākumus, kas tajā noteikti.”

⁴⁰ Nippel Fr. X. 1833, S. 206.

⁴¹ ABGB 904. paragrāfs noteic: “Ja līguma izpildes termiņš nav noteikts, to var pieprasīt tūlīt, bez liekas kavēšanās. Ja parādnieks ir paturējis sev tiesības noteikt izpildes laiku, tad vai nu jāsagaida viņa nāve un jāprasa no mantiniekiem, vai arī, ja tā ir tīri personiska, nemantojama saistība, izpildes laiku jālūdz noteikt tiesnesim saskaņā ar taisnīgumu. Pēdējais notiek arī tad, ja parādnieks ir apsolījis izpildī pēc iespējas. Tāpat šajā gadījumā ir piemērojami iepriekš minētie noteikumi (704.–706. paragrāfs) attiecībā uz pēdējās gribas rīkojumus noteiktiem termiņiem.”

⁴² Winiwarter J. Das Oesterreichische bürgerliche Recht, systematisch dargestellt und erläutert. Vierter Theil. Wien: Bey J. G. Ritter v. Mösele sel. Witwe & Braumüller, 1837, S. 109–110.

nav vērsti uz reāllīguma noslēgšanu. Bet, ja līdzēji ir paturējuši sev tiesības vienoties par līguma blakus noteikumiem un nevar to izdarīt, tad līguma blakus noteikumi, kā to ir atzinis J. Vinivartars, ir nosakāmi saskaņā ar attiecīgā līguma veida likuma dispozitīvajām tiesību normām, bet, ja tādu nav, pēc tiesneša ieskata.⁴³

Vēlīnajā pandektu tiesību periodā papildus tika uzsvērts, ka 936. paragrāfā regulētais priekšlīgums var būt kā vienpusējs, tā arī divpusējs līgums⁴⁴, ar kuru privātā kārtā tiek nodibināta saistība noslēgt citu līgumu nākotnē, par kura priekšmetu var būt gan atļautā saistībtiesiskā līguma, gan arī ģimenes tiesību līguma noslēgšana. Papildus tika norādīts uz nepieciešamību nošķirt to citstarp no blakus līgumiem, kas tiek noslēgti līdztekus galvenajam līgumam (piemēram, no atpakaļpirkuma un atpakaļpārdevuma vai pirmpirkuma), kā arī uz galvenajam līgumam noteiktu formas prasību attiecināmību.⁴⁵

Kopsavilkums

1. Abas dabisko tiesību laikmeta kodifikācijas – Prūsijas ALR un Austrijas ABGB –, kas zināmā mērā ietekmēja VCK, paredz no līgumu brīvības principa izrietošās priekšlīguma noslēgšanas tiesības, kā arī satur priekšlīguma normatīvu regulējumu, kas ABGB ir vispārējs, proti, tāds, kas attiecas uz visiem līgumu veidiem, savukārt ALR – speciāls, proti, tāds, kas regulē vienīgi aizdevuma līguma priekšlīgumu. Vienlaikus tas vien, ka ALR ietver vienīgi aizdevuma līguma priekšlīgumu, nenozīmē citu līgumu priekšlīgumu noslēgšanas neiespējamību – šādas tiesības tika pamatotas ar līgumu brīvības principu.
2. Gan Prūsijas, gan Austrijas tiesību zinātnē pastāvēja konsenss par praktisku reāllīgumu priekšlīgumu nepieciešamību un to noslēgšanas pieļaujamību. Turpretī konsensuāllīgumu priekšlīgumu noslēgšanas tiesības, it īpaši Prūsijas tiesību doktrīnā, netika viennozīmīga atzītas. Tas izskaidrojams ar apsvērumu, ka atbilstoši Prūsijas tiesībām līguma, tostarp priekšlīguma, noslēgšanai ir nepieciešama līdzēju vienošanās par līguma būtiskajām sastāvdaļām, turklāt līdzēji nedrīkst paturēt sev tiesības vienoties par kādu līguma blakus noteikumu, līdz ar to šāds priekšlīgums, kas atbilst konsensuāllīguma jēdzienam, ir uzskatāms par konsensuāllīgumu, ja vien tas saturiski neatšķiras no iecerētā galvenā līguma (piemēram, ar tā vienpusējību iepretim galvenā līguma divpusējam raksturam). Savukārt atbilstoši Austrijas 19. gadsimta tiesību doktrīnas atziņām līgums ir uzskatāms par noslēgtu pat tad, ja līdzēji ir paturējuši sev tiesības vienoties par kādu blakus noteikumu, bet šāds līgums ir kvalificējams kā priekšlīgums. Ar to

⁴³ Stubenrauch M. von. Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch vom 1. Juni 1811 sammt den dazu erflossenen Nachtrags-Verordnungen und den über die Einführung dieses Gesetzbuches in Ungarn, Croatien, Slavonien, Serbien, dem Temeser Banate und Siebenbürgen getroffenen Bestimmungen, mit Rücksicht auf das praktische Bedürfnis. Dritter Band. Wien: Verlag von Friedrich Manz, 1858, S. 116–118.

⁴⁴ Vienlaikus Austrijas Augstākā tiesa ar 09.03.1858. spriedumu lietā Nr. 1382 atzina, ka pirkuma līguma priekšlīgumam ir jābūt divpusējam. Sk.: Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung, 01.11.1862, XIII. Jahrgang, Nr. 131, S. 523.

⁴⁵ Stubenrauch M. von (Begr.), Schuster von Bonnot M., Schreiber K. (Hrsg.). Commentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche. Achte, umgearbeitete Auflage. Zweiter Band. Wien: Manz'sche k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1903, S. 124–125.

atbilstoši Austrijas tiesībām konsensuāllīgumu priekšlīgumu teorētiska piemērošanas joma un nepieciešamība ir krietni plašāka nekā Prūsijas.

3. Kā Prūsijas, tā arī Austrijas tiesībās priekšlīgumam kopumā bija jāatbilst visām līgumu noslēgšanai izvirzītām prasībām. Turklāt ABGB paredzēja virkni papildu, tikai priekšlīgumiem piemērojamu prasību, proti, līdzēju pienākumu tieši vienoties par galvenā līguma noslēgšanas termiņu un kreditora pienākumu celt prasību materiāltiesiska viena gada termiņā no galvenā līguma noslēgšanai noteiktā termiņa iestāšanās.
4. Gan Prūsijas, gan Austrijas tiesībās no noslēgtā priekšlīguma izriet prasījuma tiesība par tā izpildīšanu, proti, galvenā līguma noslēgšanu, kas reāllīgumu gadījumā izpaužas lietas nodošanā, savukārt konsensuāllīgumu gadījumā – iecerētā konsensuāllīguma noslēgšanā, un/vai zaudējumu atlīdzināšanu. Vienlaikus abās kodifikācijās šī tiesība tika ierobežota ar apstākļu izmaiņu klauzulu, kas ALR aizdevuma līguma priekšlīguma regulējumā ir vispārējā noteikuma izpausme, savukārt ABGB – izņēmums, kas raksturo ABGB sastādītāju noraidošu attieksmi iepretim priekšlīgumam kā tiesību institūtam.